

Michaela Havelková: Dynamika pohřební rituality a modernizační procesy 19. a 20. století v
Římskokatolické farnosti děkanství Český Dub

Diplomová práce

Posudek vedoucího

Diplomová práce Michaely Havelkou „zrála“ delší dobu a je na ní znát propojení s autorčíným profesním působením ve zkoumaném regionu v Muzeu Turnova. Studentka přistoupila zodpovědně k badatelské práci a posbírala maximum dostupných pramenů a informací k tématu v regionálním kontextu, pokusila se ale také vřadit danou problematiku do širšího kontextu vývoje pohřbívání v Čechách a aplikovat na ni antropologickou teorii rituálu. V tomto smyslu je výsledek zdařilým výrazem současné etnologické práce, která kombinuje historické studium (archivní výzkum), práci s pamětníky a teoretické otázky inspirované sociokulturní antropologií. Studentka práci konzultovala a pokusila se všemi silami vyrovnat i s mými komentáři a doporučeními.

Autorka sleduje pohřební ritualitu v období modernizačních změn od poloviny 19. do poloviny 20. století a vřazuje ji do kontextu probíhající sekularizace společnosti, což odpovídá vybranému regionálnímu prostředí, kde byla pohřební ritualita dlouho spojená s katolickou církví. Vychází dále z antropologického pojetí přechodových rituálů A. van Gennepa, resp. konceptuálních inovací, které do zkoumání rituálu vnesl Victor Turner. Činnosti spojené bezprostředně se smrtí tak sleduje analyticky jako sled úkonů, které mají danému společenství umožnit vyrovnat se změnou statusu jejího člena. Klade si otázku, zda a příp. jak v dané venkovské společnosti docházelo k deritualizaci pohřebních obřadů, či zda pohřební rituály v sledovaném období měnily formu a funkci.

V analytické části autorka ukazuje, že v daném regionálním prostředí zůstávala pohřební ritualita dlouho do 20. století poměrně stabilní a byla charakteristická aktivní účastí širšího společenství na pohřebních obřadech. Může zde tak v jednotlivých fázích pohřební rituality sledovat utváření turnerovské *communitas*. Z hlediska sociální funkce vyzdvihuje roli průvodu, který nejvíce odrážel sociální postavení a charakteristiky zemřelého jedince. Klíčovou roli vykonavatele posvátných aktů si však po celou dobu zachovával reprezentant katolické církve, místní farář, jehož úkony provázely všechny fáze rituálu. Zásadním momentem pro dynamiku pohřebního rituálu bylo spuštění rakve do země, které dovršovalo proměnu postavení jedince v rámci komunity. Důležitým postřehem autorky pak je, jak se při pohřebních obřadech propojoval institucionální rámec katolické církve a společenský rámec, tedy vázaný na danou venkovskou komunitu a rodinu. Setkávaly se tady tak magické úkony spojené s místními pověrami s pevně daným církevním dogmatem.

Proměny pohřební rituality v daném období byly dány především byrokratizací a hygienizací pohřebnictví ve středoevropském prostoru, měly však až do období po druhé světové válce minimální dopad. Až v 50. a 60. letech se postupně prosazuje kremace, což zásadně mění pohřební ritualitu v místním kontextu. Pohřební obřady se přesunují z daného venkovského prostředí do krematoria ve městě, oslabuje se aktivní role účastníků (rodinných i vesnických), obřady se zkracují a zjednodušují. Jak autorka správně podotýká, sekularizace a deritualizace pohřbů měla za důsledek i proměnu jejich funkce, kdy se z jedné z centrálních společenských institucí venkovské komunity stává spíše individuální akt vyrovnávání se s osobní ztrátou.

Po formální stránce je potřeba vyzvednout autorčín kultivovaný styl a dobrou práci s prameny a literaturou. Ocenit je nutné také množství obrazového materiálu, který se autorce podařilo získat a který vhodně doplňuje interpretace obsažené v textu.

Pro obhajobu bych navrhl debatu nad otázkou, jaký přínos může mít práce k problematice etnografické rajonizace Čech, resp. zda je možné v kontextu pohřební rituality vysledovat nějaká regionální specifika.

Práci považuji za velmi kvalitní, a přestože by se aplikace Turnerovy koncepce sociálního dramatu dala ještě lépe využít na zkoumaný materiál, považuji ji za přínosnou nejen v regionálním kontextu, ale i v širším kontextu domácího etnologického bádání. Bezpochyby si v upravené podobě zaslouží publikaci. Navrhuji hodnocení výborně.

Praha, 1. 9. 2020

Karel Šima